

נייר עמדה: תעסוקת נשים ערביות – פיתוח כלכלי-מקומי כמודל למיגור עוני

לתחבורה ציבורית; אפלייה פורמלית ובלתי-פורמלית מצד מעסיקים; מאפיינים תרבותיים ואי אכיפת חוקי עבודה.

בקרב האוכלוסיה הערבית-בדואית ובמיוחד בקרב נשים ערביות-בדואיות בנגב, קיים חסם נוסף ומשמעותי הנובע מן הסוגייה הבלתי פתורה של הבעלות על הקרקע. סירובה של המדינה למצוא פתרון הולם בנושא הבעלות על הקרקע מקבע את המצב הקשה בו נתונה האוכלוסייה ומשליך על פיתוח כל תחומי החיים – תעסוקה, חינוך, בריאות, דיור ועוד. בכפרים מסורבי הכרה כמעט ולא קיימות תשתיות והשירותים הממשלתיים ניתנים במשורה ובדאי שאין פיתוח כלכלי או מקורות תעסוקה.

רוב החוקרים תמימי דעים בנוגע לצעדים שיש לנקוט על מנת להתיר את החסמים ולהעלות את שיעור ההשתתפות של נשים ערביות בכוח העבודה. ההמלצות העיקריות הינן הרחבה והעמקת פעילותם של מרכזי הכוון תעסוקה (מרכזי "ריאן", תכניות שמפעילה חבת הג'וינט, עמותות מקומיות שמקדמות תעסוקה ויזמות ועוד); עידוד הנגישות הפיזית של מקומות העבודה; הקצאת שוברי הכשרה מקצועית; תכניות להשלמת השכלה בכלל והשכלה גבוהה בפרט; סבסוד עלות הטיפול בילדים; הרחבת החקיקה נגד אפליה תעסוקתית ואכיפת חוקי עבודה. עם זאת, הפתרונות התעסוקתיים לא יכולים להיות אחידים לכלל הנשים הערביות. בכדי להעלות את שיעור התעסוקה, נדרש להתאים תכניות ספציפיות עבור נשים ולהכיר בהבדלים בין האילוצים והנסיבות שבהם פועלות נשים ערביות.

על אף המלצות שניתנו בעבר בדוחות שונים בעניין, מעטפת התמיכה הנדרשת לקידום הפיתוח הכלכלי בחברה הערבית לוקה בחסר. אזורי התעשייה והתעסוקה ביישובים הערביים מיושנים והיקף המשרות המוצעות בהם אינה תואמת את הדרישה. בנוסף, תחבורה ציבורית מוסדרת החלה לפעול בחלק מן היישובים הערביים רק בשנים האחרונות ולחלק מן הכפרים הבדואים מסורבי הכרה בנגב אין תחבורה ציבורית

מטרת הדיון בשולחן העגול היא לבחון אפשרויות יצירתיות להרחבת הפיתוח הכלכלי-מקומי ביישובים הערביים, באופן שיאפשר הרחבת הזדמנויות תעסוקה לנשים בסמוך למקום מגוריהן על מנת להגדיל את הזדמנויות התעסוקה ושיעור השתתפותן בעולם התעסוקה. אחד הפרויקטים היכול לשמש כמודל, הוא מתן מענה כוללני לנשים בתחום התעסוקה וההעצמה הכלכלית, כולל פיתוח כלכלי-מקומי בר-קיימא.

הפערים הכלכליים בין יהודים וערבים בישראל עמוקים וניכרים, בין היתר בתחומים חברתיים-כלכליים רבים. אחד המוקדים שנדון רבות בעשור האחרון הינו תעסוקת נשים ערביות. שיעור ההשתתפות בכוח העבודה של נשים הערביות בישראל קטן במידה ניכרת משיעור ההשתתפות בקרב נשים יהודיות בישראל ובקרב נשים במדינות מערביות. קיימים פערים גם בתוך החברה הערבית, כאשר מצב התעסוקה בקהילה הבדואית הוא הקשה מכולם. בשנת 2016, עמד שיעור התעסוקה בקרב נשים ערביות-בדואיות בגילאים 64-25 רק על 19.2% בלבד.¹ קהילה זו מתאפיינת בשיעורים גבוהים של אבטלה ועוני ובפערים מגדריים עמוקים בשיעורי התעסוקה והשכר.

במרוצת השנים עסקו מספר ועדות, תכניות והחלטות ממשלתיות בצורך בהעלאת שיעורי התעסוקה בקרב האוכלוסייה הערבית בכלל, ובקרב נשים ערביות בפרט, על מנת לחלץ משפחות ממעגל העוני. ואכן, בשנת 2018 נרשמה עלייה משמעותית בשיעור נשים ערביות שלוקחות חלק בשוק התעסוקה כאשר על פי נתוני הלמ"ס, שיעור התעסוקה עלה מ-32% ברבעון הראשון של 2016 לכמעט 40% ברבעון השלישי של 2018.² עם זאת, עדיין קיימים חסמים שמונעים השתתפות של נשים ערביות בשוק התעסוקה.

ניתן להצביע על מספר חסמים משותפים להשתתפות בכוח העבודה בקרב נשים ערביות: חוסר השכלה וכישורים מקצועיים מתאימים; מחסור חמור במסגרות לילדים ופעוטות; היצע נמוך של מקומות עבודה באזור המגורים; חוסר נגישות

¹ שחר אילן, "עלייה של 20% במספר הערביות העובדות בשנה האחרונה", כלכליסט, 25.11.2018 <https://tinyurl.com/y99qhxwu>

² שלי מזרחי סימון, 2016. תעסוקה בקרב נשים ערביות, מרכז המחקר של הכנסת. עמ' 11, לוח 9. <https://tinyurl.com/ybz38dyu>

המניבה להן הכנסה. הפרויקט תומך בלמעלה מ-70 נשים בדואיות מהנגב והוא מנוהל על ידי הנשים עצמן. מיזם נוסף הוא השוק הבדואי האוטנטי העממי. בדומה למודל ביפו, גם כאן מבקשת עמותת סדרה לבנות שתית יציבה שתאפשר לנשים הערביות-בדואיות למכור את התוצרים שלהן בנגב. הפרויקט פועל בעיקרו בקרב נשים המתגוררות בכפרים מסורבי הכרה. השוק יאפשר לנשים לשווק את המוצרים שלהן תוך חיזוק התקשורת הבין אישית - בין הנשים, הארגונים והגופים הממשלתיים השונים. בנוסף, המיזם מאפשר להן לרכוש יכולות ניהול ופיתוח יזמות עסקית מקומית.

פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי - החל מ-2017 ועד היום, מפעיל פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי, המבוסס על שותפות ערבית-יהודית, מיזם ממוקד סינגור לקידום תעסוקת נשים ערביות-בדואיות בנגב ותמיכה במיזמים מקומיים של אותן נשים על ידי הנגשתם לקהל הרחב.

לסיכום, על הממשלה מוטלת האחריות לפרק את החסמים, לאכוף את חוקי העבודה ולדאוג למיגור העוני. החברה האזרחית תוכל לשתף בפתרונות יצירתיים אשר נמצאו כמתאימים לקהילה ספציפית, אך לא די בהעלאת שיעורי התעסוקה של נשים ערביות ויש לשים דגש מיוחד על תעסוקה איכותית ומתגמלת, השכלה ומבט לעבר שוק התעסוקה העתידי.

יש להכין תכנית רב-שנתית ולהציב יעדים קונקרטיים למיגור העוני ולוודא שאכן התעסוקה היא פתרון ואיננה באה להנציח את מצב העוני בחברה הערבית. כמו כן, על המדינה להקים מערך תומך תעסוקה שיפעל להתרת החסמים העומדים בפני נשים. יש לקבוע גורם שיעסוק במעקב ובקרה ויספק תמונת מצב עדכנית באשר להפעלת התכניות והפחתת החסמים הספציפיים שנשים חוות בכניסה לשוק התעסוקה, ואשר יקבע מדדים למיגור העוני ויעקוב אחר ביצועם.

כלל. כמו כן, עולה כי בכל היישובים הערביים יש מחסור חמור של ממש במעונות יום.

לצד קידום והרחבת המסגרות לגיל הרך וקידום תשתיות כגון תחבורה ציבורית, ישנה חשיבות לעידוד הנגישות הפיזית של מקומות עבודה ויצירת מוקדי עבודה בתוך היישובים הערביים. מחסור במקומות עבודה סמוך למקום מגוריהן של נשים ערביות מקשה על שילובן בשוק התעסוקה. פיתוח כלכלי-מקומי, שיאפשר הזדמנויות תעסוקה עבור נשים הינו צעד הכרחי לשילובם בשוק התעסוקה ומובאים להלן מספר פרויקטים של עמותות העוסקות בנושא.

עמותת ערוס אלבחר (יפו) - עמותת ערוס אלבחר מפעילה מגוון תכניות קהילתיות וכלכליות לנשים ערביות יפואיות, כגון: הכוון לימודי ותעסוקתי, קידום השכלה, קורסי הכשרה בנושא פיתוח וניהול עסק, מצוי זכויות ופיתוח קהילתי להגברת המעורבות הקהילתית של נשות יפו ועוד. המודל לקידום תעסוקה בערוס אלבחר פועל בין היתר לקידום עסקי נשים ויזום של עסקים חברתיים מקומיים שיפתחו הזדמנויות תעסוקה נגישות לנשים. אחד המיזמים הינו *Jaffadoll* של תפירת בובות. המיזם מספק תעסוקה לנשים מעל גיל 50 המתקשות להשתלב בשוק העבודה וכל רווחיו מושקעים חזרה בארגון, הפועל לקידום נשים.

מיזם נוסף בהקמה, הינו מטבח קהילתי לאירוח שיאפשר תעסוקה למספר נשים בתחום הבישול. כמו כן, הארגון פועל לקידום עסקים קטנים של נשים ויצירת רישות עסקי ושיתופי פעולה עסקיים, התורמים לחיזוק כלכלי-מקומי.

עמותת סדרה (לגיה) - עמותת סדרה פועלת מהעיירה הבדואית לגיה אשר בנגב, לקידום נשים ערביות-בדואיות במספר מישורים: נגישות לידע ושיפור רמת השכלה, נגישות למשאבים, קידום החוסן הכלכלי של נשים ערביות-בדואיות, פיתוח בר-קיימא וקידום מעמדן של נשים אלו בחברה. גם המודלים לקידום תעסוקה בעמותת סדרה פועלים לקידום כלכלי-מקומי בעזרת עיסוק במיומנויות המוכרות להן וייצור מוצרים ומכירתם.

מיזם לגיה אריגת הנגב מספק לנשים הזדמנות לפתח את מיומנויות הטוויה והאריגה שלהן, לצד רכישת מיומנויות חדשות בתחומי הייצור, השיווק והניהול, וליישמן בפעילות